

ASOCIAȚIA PSIHOLOGILOR DIN ROMÂNIA

Recomandări privind expertiza psihologică în situații de divorț

12 martie 2019

Elaborat de (în ordine alfabetică):

Gabriela DUMITRIU (coord.)
Florina BICOIU
Dragoș ILIESCU
Cătălin LUCA
Mariana MARICAN
Ramona IOCȘA PORA
Armand VELEANOVICI
Elena Otilia VLADISLAV

Conținutul acestui document este proprietatea [Asociației Psihologilor din România \(APR\)](#) © 2019. Cererile privind acest document ar trebui adresate către: contact@apsi.ro.

Adoptat formal

Acest document a fost adoptat formal de Consiliul Asociației Psihologilor din România pe data de 13 martie 2019.

Referința corectă către acest document:

Dumitriu, G. (coord.) (2019). *Recomandări privind expertiza psihologică în situații de divorț*. București: APR.

MULȚUMIRI

Acest document a fost pregătit pentru Asociația Psihologilor din România pe parcursul a mai mult de un an, de o echipă coordonată de Gabriela DUMITRIU, căreia îi mulțumim în mod formal și pe această cale.

Mulțumiri se cuvin și echipei care a contribuit, anume (în ordine alfabetică) Florina BICOIU, Dragoș ILIESCU, Cătălin LUCA, Mariana MARICAN, Ramona IOCȘA PORA, Armand VELEANOVICI, Elena Otilia VLADISLAV.

CUPRINS

INTRODUCERE ȘI ADRESABILITATE	6
GLOSAR	8
ASPECTE LEGALE ȘI ETICE	10
Rolul psihologului	10
Reglementarea expertizei	10
Cadrul legal de referință	10
Aspecte etice.....	11
Condiții de utilizare a instrumentelor în realizarea expertizelor psihologice.....	11
Reglementări internaționale.....	122
SECȚIUNEA 1. Procedura de evaluare	13
Etape.....	13
Ședințe	144
Documente și demersuri preliminare	155
Interviul cu părinții.....	155
Evaluarea competențelor parentale și a coparentalității	17
Evaluarea psihologică a copilului.....	188
Evaluarea psihologică a părinților.....	199
Evaluarea relației părinte-copil	19
Vizita la domiciliu.....	20
Obținerea de informații de la alte persoane	20
Interviul final	20
SECȚIUNEA 2. Instrumente utilizate în evaluare	21
Evaluarea psihologică a părinților, a competențelor parentale și a co-parentalității	21
Evaluarea psihologică a copilului.....	22
Evaluarea psihologică a dinamicii relațiilor familiale.....	23
SECȚIUNEA 3. Raportul de expertiză	25
I. Informații despre client/clienti.....	25
II. Obiectivul evaluării/expertizei.....	25
III. Descrierea succintă a componentelor psihologice	26
IV. Concluzii	26
V. Recomandări	27
RECOMANDĂRI PRIVIND EVALUAREA ȘI EXPERTIZA PSIHOLOGICĂ ÎN CAZURI DE DIVORȚ	28

1. Recomandări privind aspectele legale, etice și deontologice	28
2. Recomandări privind pregătirea evaluării	29
3. Recomandări privind realizarea evaluării	29
4. Recomandări privind redactarea raportului.....	30
Bibliografie.....	31

INTRODUCERE ȘI ADRESABILITATE

Acest ghid a fost elaborat pentru a fi un instrument de lucru util psihologilor care realizează demersuri de evaluare și expertize psihologice judiciare și extrajudiciare, în procesele privind exercitarea autorității părintești, programul de legături personale părinte-copil și stabilirea domiciliului copilului. În acest scop, ghidul dezvoltă și detaliază practic o serie de etape menite a orienta activitatea de expertiză a specialistului în acest domeniu, de la primul interviu până la redactarea raportului de expertiză psihologică, ținând cont de particularitatea solicitării.

Documentul a fost comisionat de Asociația Psihologilor din România și a fost elaborat de o echipă de specialiști cu experiență în domeniul expertizei psihologice a minorului, care activează în direcții generale de protecție a copilului, cabinete private, universități și asociații de formare profesională.

Domeniul expertizei psihologice în procesele de divorț este un domeniu nou și insuficient reglementat în România. Există însă o cerere crescută de implicare a psihologului în procesele de divorț cu minori, în contexte care sunt caracterizate de o sensibilitate mare a părților care își dispută astfel de cauze și de implicații profunde pe care acest tip de evaluare le are în procesul de stabilire a interesului superior al copilului, cu impact pe termen lung asupra dezvoltării sale. Prin urmare, este nevoie de un astfel de ghid, care să ofere recomandări de bune practici și strategii clare privind organizarea procesului de evaluare, pentru a minimiza riscul apariției unor erori de procedură care să compromită demersul evaluativ.

Acest tip de demers implică o serie de limite și riscuri pentru specialist. În expertiza psihologică judiciară părțile sunt, de cele mai multe ori, în conflict privind aspecte legate de exercitarea autorității părintești, programul de legături personale, domiciliul copilului sau alte decizii importante pentru acesta, adresându-se instanței de judecată, care, la rândul său, dispune expertiza psihologică a minorului. Gestionarea echilibrată a părților și poziționarea obiectivă față de acțiunile acestora este de aceea o provocare majoră pentru psiholog.

Un risc aparte implicat de acest tip de expertiză este acela al contestării rezultatelor, concluziilor și recomandărilor emise de către psiholog în urma procesului de evaluare. Pot fi contestate: procedura de evaluare, instrumentele utilizate, ignorarea sau minimalizarea importanței unor declarații, înregistrări sau înscrisuri depuse de părți la dosarul de evaluare, organizarea ședințelor, numărul sau structura acestora, inclusiv atitudinea psihologului în relație cu părțile. Prin urmare, demersul este unul dificil, atât pentru specialist, cât și pentru părțile implicate, situație în care este necesar un cadru care să asigure reperatele unei bune proceduri.

În expertiza psihologică extrajudiciară, psihologul realizează evaluarea la solicitarea uneia dintre părți, fără implicarea unei autorități în solicitare. De cele mai multe ori, unul dintre părinții aflați în litigiu solicită evaluarea psihologică a copilului cu intenția de a prezenta raportul de expertiză în cadrul procesului privind custodia. Există o sensibilitate aparte a acestui tip de solicitare, deoarece este posibil ca părintele care o solicită să dorească o serie de recomandări în favoarea sa, uneori ca obiectiv explicit, alteori ca obiectiv ascuns, nedeclarat, însă dedus de către specialist din declarațiile pe care le face despre cealaltă parte și despre relația cu copilul. Este obligatoriu ca, în această situație, psihologul să-și mențină obiectivitatea și imparțialitatea, înregistrând cu rezervă

orice declarație a părții respective, și să comunice explicit limitele acestei evaluări. Astfel, chiar dacă prevederile etice și deontologice în vigoare permit evaluarea copilului cu consimțământul unui singur părinte, este recomandat să i se aducă la cunoștință celuilalt părinte faptul că minorul este implicat într-un demers de expertiză psihologică și să i se solicite participarea. Aceste comunicări este indicat să se realizeze în formă scrisă. În cazul în care al doilea părinte refuză, psihologul nu poate emite concluzii sau recomandări cu privire la relația copilului cu părintele absent, ci doar concluzii privind percepția copilului asupra relației cu celălalt părinte, așa cum reiese în urma probelor psihologice aplicate . Și în această situație există posibilitatea ca raportul de expertiză să fie contestat de către cealaltă parte; prin urmare, este indicat ca psihologul să respecte o procedură riguroasă, care să scadă posibilitatea apariției unor erori.

Ghidul de față se adresează și psihologilor care se află în rolul de experți parte, fiind în situația de a fi solicitați de către una dintre părți pentru a asista la expertiza judiciară a copilului, urmând ca la final să exprime un punct de vedere cu privire la concluziile evaluării și a setului de recomandări aferent.

GLOSAR

Expertiză psihologică judiciară: Un demers profesional de evaluare psihologică, realizat de către un psiholog cu competențe în domeniu la solicitarea unui organ judiciar, pentru stabilirea interesului superior al copilului în soluționarea unor spețe privind exercitarea autorității părintești, stabilirea domiciliului copilului și dimensionarea unui program de legături personale ale fiecărui părinte cu copilul, în urma căruia rezultă un raport de expertiză psihologică conținând concluzii relevante pentru obiectivul desemnat de către solicitant.

Expertiză psihologică extrajudiciară: Un demers profesional de evaluare psihologică, realizat de către un psiholog cu competențe în domeniu la solicitarea unei părți/părților, care nu este dispus de către instanță/organul judiciar, în urma căruia rezultă un raport de expertiză psihologică conținând concluzii relevante pentru obiectivul desemnat de către solicitant.

Divorț/separare: Desfacerea căsătoriei se realizează prin divorț, instituție juridică reglementată de articolele 373 - 403 din Codul civil.

Psiholog clinician cu competențe în domeniul expertizei judiciare : Persoană care a dobândit cunoștințe aprofundate care o recomandă pentru efectuarea unor astfel de evaluări cu un înalt grad de complexitate și care are o experiență profesională cel puțin la nivelul treptei de psiholog clinician specialist sau principal.

Exercitarea autorității părintești: Dreptul și obligația de găzduire și de supraveghere a copilului, asigurarea educației acestuia, atât cea școlară, cât și cea religioasă, morală, civilă, profesională.

Interesul superior al copilului: Principiu consacrat prin Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, conform căruia interesul copilului va prevala în toate demersurile și deciziile care privesc copiii, întreprinse de autoritățile publice și de organismele private autorizate, precum și în cauzele soluționate de instanțele judecătorești.

Consimțământ parental: Acord explicit/expres al părintelui cu privire la participarea copilului la demersurile realizate de către specialist în vederea evaluării psihologice.

Competențe parentale: Ansamblu de cunoștințe, abilități, capacități și deprinderi specifice, care îi conferă părintelui competența de a-și îndeplini cu succes responsabilitățile și sarcinile parentale.

Relație părinte-copil: Ansamblu de comportamente, atitudini și interacțiuni care reflectă calitatea afectivă a legăturii dintre copil și părinte.

Istoric parental: Date factuale și evenimente cu relevanță în descrierea relației dintre părinți.

Istoric de rele tratamente/abuz/neglijare: Ansamblul comportamentelor și atitudinilor negative/disfuncționale pe care unul sau ambii părinți le-au avut în relație cu copilul. Legea nr. 272/2004 definește în art. 89 abuzul asupra copilului ca fiind orice acțiune voluntară a unei persoane care se află într-o relație de răspundere, încredere sau de autoritate față de acesta, prin care este periclitată viața, dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială, integritatea

corporală, sănătatea fizică sau psihică a copilului. Aceeași lege definește neglijarea copilului ca omisiunea, voluntară sau involuntară, a unei persoane care are responsabilitatea creșterii, îngrijirii sau educării copilului de a lua orice măsură subordonată acestei responsabilități, fapt care pune în pericol viața, dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială, integritatea corporală, sănătatea fizică sau psihică a copilului.

Interviu anamnestic specific: Fișă de interviu în cadrul căreia se urmărește obținerea de date și informații privind istoricul cazului, cu relevanță pentru obiectivul evaluării.

ASPECTE LEGALE ȘI ETICE

Rolul psihologului

În expertiza psihologică a copilului și a familiei pentru exercitarea autorității părintești și stabilirea domiciliului copilului, rolul clinicianului este acela de a sprijini instanța în luarea unei decizii; în acest sens, clinicianul urmărește în cadrul evaluării să răspundă la obiectivele stabilite de instanță. Scopul este de aceea exclusiv acela de a furniza instanței informații care să ajute la luarea deciziilor în respectivul caz și nu acela de a confirma sau a nega opiniile părților. Psihologul trebuie să traducă cerințele judecătorului în variabile comportamentale, măsurabile, care sunt apoi supuse expertizei psihologice.

Reglementarea expertizei

În prezent, expertiza psihologică judiciară nu este reglementată legal, în domeniul psihologiei neexistând experți autorizați. Conform Normelor privind competențele profesionale ale psihologilor cu drept de liberă practică, emise de Colegiul Psihologilor din România în 2019, acest tip de expertize pot fi făcute de psihologi clinicieni care dețin minim treapta de specialist. Legislația civilă prevede, în art. 330 din Codul de procedură civilă, că instanța, din oficiu sau la cererea părților, poate solicita punctul de vedere al uneia sau mai multor personalități ori specialiști din cadrul unor universități, institute, organizații profesionale sau altele asemenea. Se face distincția între expertul judiciar, stabilit de instanță, și expertul parte, propus de una dintre părțile unui proces și încuviințat de instanță, care poate să dea relații, să formuleze întrebări și observații și, dacă este cazul, să întocmească un raport separat cu privire la obiectivele expertizei. Rolul expertului parte nu este acela de a superviza sau verifica procedura de evaluare a expertului desemnat.

Cadrul legal de referință

Este necesar ca psihologii care realizează expertize psihologice în procesele de stabilire a autorității părintești și locuinței copilului să consulte și să aibă cunoștință despre existența dispozițiilor legale cuprinse în următoarele acte normative:

- Legea 272/2004 privind respectarea, promovarea și garantarea drepturilor copilului (cu actualizările existente), în cadrul căreia este detaliat principiul interesului superior al copilului. Astfel, conform legii, "Principiul interesului superior al copilului va prevala în toate demersurile și deciziile care privesc copiii, întreprinse de autoritățile publice și de organismele private autorizate, precum și în cauzele soluționate de instanțele judecătorești."
- Noul Cod Civil, secțiunea "Cartea a II-a. Despre familie", articolele 258-534.
- Codul de Procedură Civilă, secțiunea "Cartea a VI-a. Procedura divorțului".

Aspecte etice

Codul deontologic al profesiei de psiholog elaborat de Colegiul Psihologilor din România include o serie de reglementări și principii cu relevanță pentru activitatea psihologilor care întocmesc evaluări în cazurile de divorț. Astfel, se vor lua în considerare următoarele principii și standarde:

Standarde referitoare la confidențialitate. Divulgarea fără acordul clientului, de către psihologi, a unor informații care le-au fost încredințate sau de care au luat cunoștință în virtutea profesiei, este interzisă, excepție făcând situațiile prevăzute de reglementările legale. În realizarea expertizelor la solicitarea instanței, păstrarea confidențialității asupra declarațiilor minorului și părților, sau asupra rezultatelor obținute în urma evaluării nu este posibilă, deoarece raportul va fi comunicat instanței și expus tuturor persoanelor care au acces la dosar (părți, avocați). Prin urmare, psihologul va informa clienții cu privire la limitele confidențialității impuse de obligațiile legale.

Standarde referitoare la consimțământul informat în cazul evaluării minorului. Principiul informării și obținerii consimțământului prealabil obligă psihologul să informeze beneficiarul serviciilor psihologice despre particularitățile și riscurile evaluării. În cazul în care beneficiarul direct al serviciilor psihologice este un copil minor, psihologul va obține acordul și consimțământul pentru evaluarea psihologică de la cel puțin unul dintre reprezentanții legali ai acestuia, cu excepția cazurilor prevăzute de lege sau dispuse de instanța de judecată. În situații de urgență, în care evaluarea este necesară pentru starea de sănătate a clientului, iar consimțământul informat prealabil nu se poate obține, din partea acestuia sau a reprezentantului legal, psihologul va efectua serviciul, în interesul clientului. Dacă beneficiarul serviciului este minor, psihologii vor informa de îndată reprezentanții legali sau autoritatea tutelară despre serviciul oferit clientului. Evaluarea psihologică a copilului nu poate fi împiedicată în niciun fel de către reprezentanții legali ai acestuia, dacă aceasta este necesară pentru evaluarea stării de sănătate a copilului, în interesul superior al acestuia. În cazul în care evaluarea psihologică a copilului minor a fost realizată în prezența unui singur părinte, psihologul va menționa, în raportul eliberat, imposibilitatea evaluării psihologice a relației acestuia cu celălalt părinte.

Standarde referitoare la onestitate și claritate în relații. În realizarea expertizelor psihologice, psihologul va evita pe cât posibil relațiile multiple, adică relațiile în care îndeplinesc simultan mai multe roluri în relație cu clienții. Psihologii vor evita orice alte situații care pot prezenta un conflict de interese sau care pot reduce capacitatea lor de a fi obiectivi și imparțiali. În cazul în care, pe parcursul procesului de evaluare, una dintre părți solicită psihologului și alt tip de serviciu, în beneficiul propriu sau al minorului (ex: consiliere, psihoterapie), psihologul va refuza atât prestarea acestuia pe durata evaluării, cât și promisiunea de colaborare ulterioară. De asemenea, psihologul va refuza realizarea unei expertize la dispoziția instanței, în cazul în care, anterior, s-a aflat în relație profesională sau personală cu una dintre părți.

Condiții de utilizare a instrumentelor în realizarea expertizelor psihologice

În demersul evaluativ, psihologii vor utiliza (administra, scora, interpreta) metodele și tehnicile de evaluare în conformitate cu manualele de aplicare ale instrumentelor respective și într-un mod adecvat scopului evaluării. Psihologii utilizează instrumente de evaluare ale căror caracteristici

(validitate, fidelitate) au fost stabilite pentru populația testată. Atunci când validitatea și fidelitatea nu sunt cunoscute pentru populația testată, psihologii precizează limitele rezultatelor și interpretărilor derivate din absența acestor informații.

Reglementări internaționale

Federația Europeană a Asociațiilor Psihologilor (European Federation of Psychologists' Associations, EFPA) propune o serie de recomandări¹ pentru psihologii care realizează evaluări pentru instanțe. Aceste recomandări insistă asupra competenței psihologilor, care trebuie să fie în măsură să își aprecieze cu justă măsură limitele și să nu accepte să ofere servicii în condițiile în care nu sunt pregătiți profesional și nu au competență în domeniul pentru care au fost solicitați. Sunt tratate aspecte privind valorile personale și culturale ale psihologului, care pot intra în conflict cu cele ale clienților, atenția care trebuie acordată părților mai defavorizate, pentru a le facilita o bună exprimare a intereselor și nevoilor, limitele confidențialității și conflictul de interese. Asociația Psihologilor Americani (American Psychological Association, APA) a elaborat în 2010 documentul intitulat *Guidelines for Child Custody Evaluations in Family Law Proceedings*². Acesta include recomandări detaliate pentru psihologii care întocmesc expertize în procesele de divorț și a altor aspecte conexe. Sunt detaliate aspecte privind: nivelul de competență specializată, rolul de evaluator imparțial, obligativitatea acestuia de a face distincția dintre propriile valori și cele ale clientului evaluat (vârsta, sexul, identitatea de gen, etnia, naționalitatea, religia, orientarea sexuală, un eventual handicap, limba, cultura și statusul social), evitarea conflictului de interese sau a relațiilor multiple, obținerea consimțământului informat, limitele confidențialității, obligația de a-și baza concluziile pe suficiente informații, obținute prin aplicarea unor metode, tehnici și instrumente adecvate, fundamentarea recomandărilor pe interesul superior al copilului, pe ipoteze, interpretări și concluzii în concordanță cu standardele profesionale și științifice.

¹ European Federation of Psychologists' Associations (2009). The European psychologist in forensic work and as expert witness. Recommendations for an ethical practice. [<http://ethics.efpa.eu/efpa-guidelines>]

² American Psychological Association (2010). Guidelines for Child Custody Evaluations in Family. [<https://www.apa.org/practice/guidelines/child-custody.pdf>]

SECȚIUNEA 1. Procedura de evaluare

Etape

Demersul privind evaluarea psihologică a copilului în situații de divorț include o serie de etape, după cum urmează:

a. Clarificarea obiectivelor. Scopurile expertizei copilului în cazul stabilirii autorității părintești pot fi

- Evaluarea psihologică a copilului și stabilirea nevoilor sale de dezvoltare;
- Evaluarea abilităților parentale ale părinților;
- Evaluarea psihologică a părinților (în funcție de obiectivul stabilit de instanță);
- Evaluarea relației părinte-copil;
- Identificarea congruenței dintre nevoile copilului și abilitățile parentale, cu scopul de a servi interesului superior al copilului;
- Identificarea elementelor de alienare parentală.

b. Informarea părinților cu privire la procedura de evaluare

- Încheierea contractului de prestări servicii;
- Aplicarea/completarea chestionarelor și ghidurilor de interviu preliminar;
- Semnarea acordului de confidențialitate în care sunt precizate limitele acesteia în cazul de față.

c. Evaluarea situației familiei, eventual a părinților (exemple de domenii investigate)

- Definirea istoricului familial;
- Istoricul personal al fiecărui părinte;
- Evaluarea climatului familial;
- Evaluarea relațiilor dintre cei doi părinți;
- Istoricul de implicare în creșterea copilului;
- Evaluarea abilităților și competențelor parentale;
- Evaluarea structurii de personalitate și a stării de sănătate mintală a părinților.

d. Evaluarea psihologică a copilului

- Informarea copilului cu privire la ceea ce presupune un astfel de demers;
- Evaluarea copilului în funcție de obiectivele stabilite: evaluarea nivelului de dezvoltare; evaluare cognitivă, emoțională, comportamentală;
- Opinia copilului în funcție de gradul său de maturitate;
- Legături de atașament cu alte persoane decât părinții.

e. Evaluarea relației părinte-copil: comunicare, atașament, calitatea relaționării, stil parental, comportament parental în relație cu copilul, relația dintre cei doi părinți și modul în care este integrat copilul, nivelul de conflictualitate parentală și impactul asupra copilului.

f. Comunicarea concluziilor evaluării (în funcție de solicitant)

Ședințe

Propunem, în acest sens, un model de plan de evaluare, care poate fi modificat conform specificului cazului.

Ședința	Obiectiv	Participanți	Document întocmit
Nr. 1 De informare	Informarea părinților cu privire la procedura de evaluare; Încheierea contractului de prestări servicii; semnarea acordului de confidențialitate. Preluarea/aplicarea chestionarelor și ghidurilor de interviu preliminar;	Părinții împreună sau separat	Raportul de informare/ proces verbal; Contract de prestări servicii; Acord privind consimțământul, limitele acestuia și prelucrarea datelor personale.
Nr. 2 De evaluare parentală și a familiei	Definirea istoricului familial; Evaluarea relațiilor părinte-copil pe baza interviului clinic și anamnezei cazului; Evaluarea climatului familial; Evaluarea relațiilor dintre cei doi părinți; Evaluarea abilităților și competențelor parentale;	Părinții	Fișă de lucru, elaborată pe baza însemnărilor din cadrul ședinței și a rezultatelor obținute la aplicarea instrumentelor de evaluare.
Nr. 3, 4, 5 (după caz) De informare și evaluare a copilului	Evaluarea psihologică a copilului în funcție de obiectul solicitării; Evaluarea nivelului de dezvoltare; Evaluare cognitivă, emoțională, comportamentală;	Copilul/copilul și părintele	Fișă de lucru, elaborată pe baza însemnărilor din cadrul ședinței și a rezultatelor obținute la instrumentele aplicate;
Nr. 6, 7 De evaluare a relației copilului cu fiecare părinte	Evaluarea caracteristicilor relației dintre părinte și copil: comunicare, atașament, calitatea relaționării etc;	Copilul și fiecare părinte	Fișă de lucru, elaborată pe baza însemnărilor din cadrul ședinței și a rezultatelor obținute la instrumentele aplicate; Ghid de interviu, grilă de observație.
Nr. 8 De evaluare a relației copil-ambii părinți. Acest tip de ședință este opțional, se realizează doar în cazurile în care nu există un nivel ridicat de conflict parental	Evaluarea capacității părinților de a avea o comunicare echilibrată în prezența copilului (utilă pentru a formula recomandări legate de relația parentală post-divorț, relevantă în cazurile care vor necesita prezența ambilor părinți – serbări școlare, predarea/preluarea copilului, contexte medicale);	Copilul și ambii părinți	Fișă de lucru, elaborată pe baza însemnărilor din cadrul ședinței și a rezultatelor obținute în urma aplicării instrumentelor specifice; Ghid de interviu, grilă de observație
Nr. 9 De comunicare a concluziilor evaluării (în funcție de solicitant)	Comunicarea, către părinți, a concluziilor evaluării; Completarea informațiilor, dacă este cazul.	Părinții	Raportul de evaluare/expertiză psihologică;

Documente și demersuri preliminare

Înainte de a începe evaluarea, psihologul trebuie să se asigure că a obținut consimțământul al cel puțin unuia dintre părinți și acordul copilului, dacă vârsta acestuia impune. În cazul în care unul dintre părinți nu își exprimă acordul cu privire la evaluarea copilului și nu participă la ședințele de evaluare, acest lucru va fi precizat în raport și nu vor fi emise concluzii de specialitate privind relația copilului cu părintele absent, putându-se preciza doar percepția copilului cu privire la părinte, așa cum reiese din probele administrate. Obținerea consimțământului nu este necesară în cazul în care evaluarea este dispusă de instanță.

Psihologul examinator încheie un contract cu fiecare dintre părinți, stabilind prețul evaluării, termenele și, dacă este cazul, modul de plată. Prețul poate varia în funcție de complexitatea cazului și de numărul de persoane care trebuie evaluate.

Este recomandat ca la întâlnirea preliminară să se prezinte ambii părinți, fără copil, pentru ca evaluatorul să poată observa modul de comunicare și nivelul de conflictualitate dintre aceștia. Acest lucru este dificil de realizat dacă între cei doi părinți există un nivel foarte înalt de conflict.

Înainte de a programa prima ședință de evaluare, la întâlnirea preliminară, psihologul poate transmite fiecărei părți un chestionar privind istoricul parental, pe care fiecare părinte să îl completeze la domiciliu, în ritmul propriu. Informațiile solicitate pot fi obținute și în urma unui interviu semistructurat; cu toate acestea, completarea unui chestionar în afara cabinetului reduce substanțial durata evaluării și, implicit, costul acesteia.

Chestionarul solicită părintelui informații detaliate privind datele demografice, istoricul familiei, ariile de conflict, prezența unor tulburări psihice, consumul de alcool sau drog, punctele tari și cele slabe ale fiecăruia dintre părinți. Chestionarul poate fi transmis și prin poștă, curier sau e-mail. Părinții vor fi instruiți să returneze formularul completat cu câteva zile înainte de prima ședință.

De asemenea, persoanele evaluate vor fi informate cu privire la procedura de evaluare și limitele confidențialității. Este indicat ca fiecare părinte să primească aceste informații în scris, semnând pentru luarea la cunoștință.

Psihologul va solicita fiecăreia dintre părți să aducă sau să trimită documentele pe care le consideră importante pentru evaluare. Pot fi relevante documente precum: procese-verbale întocmite de organele de poliție, sentințe judecătorești, documente medicale, fișe de evaluare în grădiniță sau școală, evaluări psihologice, documente întocmite de serviciile publice de asistență socială și protecția copilului etc.

Interviul cu părinții

Interviul cu fiecare dintre părinți începe cu obținerea de informații demografice, incluzând numele, adresa de domiciliu, numărul de telefon, statutul marital și ocupația. În continuare sunt adresate câteva întrebări privind familia de origine, urmărindu-se stabilitatea și dinamica acesteia, structura și mediul familial, istoricul de abuz sau neglijare, abuzul de alcool sau consumul de drog, antecedentele psihiatrice sau problemele cu legea, care ar putea influența comportamentul

actual al subiectului. Subiectul poate fi întrebat despre ceea ce a apreciat și ceea ce a respins la părinții săi, la stilul parental al acestora.

Interviul include întrebări privind eventualele traume sau situații stresante prin care a trecut subiectul: abuz fizic, emoțional sau sexual, neglijare, violență domestică, abandon, pierderi, alte traume cauzate de violența socială, accidente, dezastre naturale etc.

Este investigată evoluția școlară, performanțele academice și comportamentul pe parcursul perioadei școlare, deficiențele de învățare, includerea în clase sau școli speciale. Se urmărește și parcursul profesional, cu accent pe perioadele de șomaj, dificultățile în relaționarea cu colegii și superiorii, formarea și experiența profesională.

Urmează trecerea în revistă a comportamentului în mediul social, abilitățile de relaționare, existența unui grup de prieteni sau izolarea socială, sprijinul social, comportamentul delinvent sau apartenența la grupuri cu preocupări antisociale.

Psihologul solicită informații privind istoricul psihiatric și eventualul diagnostic, simptomele prezente, modul în care acestea influențează comportamentul subiectului, tipul, durata și eficacitatea tratamentului, participarea la consiliere psihologică sau psihoterapie individuală sau de grup.

În continuare, persoana interviuată este chestionată în privința istoricului medical, se notează bolile de care a suferit sau de care suferă în prezent, tratamentul prescris, utilizarea de vitamine sau alte suplimente alimentare, frecvența vizitelor la medic. Sunt solicitate informații privind fumatul, consumul de alcool sau de drog.

Părintelui i se solicită informații legate de istoricul marital: cum a cunoscut celălalt părinte, anul căsătoriei, al nașterii copilului/copiilor, cine s-a implicat mai mult în creșterea sa/lor, care a fost relația cu celălalt părinte în acest timp, cum erau gestionate conflictele. I se poate cere să descrie o zi obișnuită petrecută împreună cu copilul, o zi de vacanță, poate fi întrebat despre aspectele pozitive și negative ale copilului, ce ar dori să schimbe la acesta, cum se vede în rolul de părinte.

Un aspect deosebit de important pe care evaluatorul trebuie să îl aibă în vedere este reprezentat de violența intrafamilială. Evaluările care implică acuzații de comportamente violente față de celălalt părinte sau față de copil sunt dificile, fiind necesar ca evaluatorul să aibă o formare specifică și experiență în astfel de situații.

Acuzele de rele tratamente făcute în contextul unei dispute în cadrul proceselor de stabilire a autorității părintești și locuinței copilului trebuie investigate cu atenție, având în vedere că, în ultima perioadă, există tendința de a se recurge la false acuzații de abuz.

Art. 89 din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului prevede că orice copil are dreptul de a fi protejat împotriva abuzului, neglijării, exploatării, traficului, migrației ilegale, răpirii, violenței, pornografiei prin internet, precum și a oricăror forme de violență. Orice persoană fizică sau juridică, precum și copilul pot sesiza direcția generală de asistență socială și protecția copilului competentă teritorial să ia măsurile corespunzătoare pentru a-l proteja împotriva oricăror forme de violență. Conform alin. (3), psihologul care are suspiciuni asupra unui

posibil caz de abuz, neglijare sau rele tratamente are obligația de a sesiza de urgență direcția generală de asistență socială și protecția copilului.

Psihologul investighează acuzele de rele tratamente asupra părintelui sau asupra copilului, pe care fiecare dintre părți le face pe parcursul procesului de evaluare. Sunt avute în vedere aspecte precum amenințări, auto-agresare, agresiuni fizice, emoționale sau sexuale, violența față de animale sau distrugerea de obiecte, comportamentele de încălcare a intimității, abuzul de alcool, consumul de drog, limitarea sau blocarea accesului la copil, refuzul de a respecta hotărârile judecătorești, lipsa de cooperare în creșterea și educația copilului, inclusiv refuzul de a contribui financiar la acestea, lipsa abilităților parentale sau a disponibilității de a îngriji copilul.

Evaluatorul solicită persoanei intervievate să descrie pe scurt și detaliat situațiile pe care le consideră abuzive, oferind informații despre cele mai grave sau cele mai recente evenimente, cu accent pe modul în care comportamentul celuilalt părinte a afectat copilul.

În final, psihologul realizează o examinare a stării psihice prezente a persoanei intervievate, notând informații privind latura cognitivă, afectivă, comportamentală și psihofiziologică. Se va avea în vedere modul în care separarea/divorțul părinților a afectat copilul. În cazul în care instanța solicită evaluarea psihologică a părinților, psihologul aplică o serie de probe psihologice adecvate obiectivului stabilit.

Evaluarea competențelor parentale și a coparentalității

Evaluarea competențelor parentale are în vedere investigarea următoarelor domenii: cunoașterea și satisfacerea de către părinte a nevoilor de dezvoltare fizică, psihică, socială și spirituală a copilului, specifice vârstei și situației concrete, capacitățile acestuia de a dezvolta o relație afectivă pozitivă și comunicarea cu copilul, abilitățile de a identifica, exprima și tolera emoțiile negative, stabilirea limitelor, a regulilor și disciplinarea, capacitatea de autocontrol și de management al stresului și al conflictelor. Este important de evidențiat modul în care părinții petrec timp cu copilul, activitățile în care îl implică, calitatea comunicării cu acesta.

Coparentalitatea se referă la capacitatea de comunicare cu celălalt părinte și încurajarea relației copilului cu celălalt părinte. În cadrul demersului de evaluare, psihologul va utiliza o grilă de observație a comportamentului parental, în cadrul căreia va urmări comportamentele asociate cu diferitele tipuri de coparentalitate: *coparentalitatea conflictuală* (care implică comportamente interpersonale ostile, încărcate de furie și reproșuri, în prezența copilului), *coparentalitatea cooperantă* (situație în care părinții plasează prioritar nevoile copilului și în care între cei doi părinți există cooperare și acord în privința metodelor de educație și disciplinare), sau *coparentalitatea paralelă* (situația în care cei doi părinți se ignoră reciproc, nu colaborează și nu-și coordonează activitățile cu copilul).

Dintre stilurile menționate aici, atât coparentalitatea conflictuală, cât și cea paralelă, prescriu modele deficitare de dezvoltare a relației părinte-copil și reflectă niveluri scăzute ale competenței parentale. Maniera în care cei doi părinți cooperează după divorț reprezintă suportul sau absența suportului pentru dezvoltarea sănătoasă a copilului, constituind un predictor negativ care necesită a fi luat în calcul de către specialist în formularea recomandărilor finale.

Evaluarea psihologică a copilului

În cadrul expertizei, psihologul evaluează următoarele aspecte:

1. Sănătatea psihologică a copilului;
2. Starea emoțională a copilului;
3. Impactul pe care îl are divorțul părinților asupra copilului în contextul nivelului său de dezvoltare;
4. Posibilele semne de abuz și neglijare a copilului;
5. Reprezentările pe care le are copilul asupra părinților săi și a relației cu aceștia;
6. Relațiile emoționale dintre copil și fiecare dintre părinți;
7. Legăturile de atașament dintre copil și fiecare părinte; dintre copil și alte persoane;
8. Opinia copilului în funcție de gradul său de maturitate.

Evaluarea copilului se realizează pe parcursul a cel puțin două-trei ședințe, în funcție de caz. Copilul este adus la cabinetul psihologic de părintele la care locuiește. Este recomandat ca psihologul să evalueze copilul în absența părintelui, dacă acest lucru este posibil, în funcție de vârsta copilului și de nivelul său de dezvoltare.

Psihologul stabilește o relație cu copilul, explicându-i acestuia motivul evaluării, utilizând un limbaj adaptat nivelului de înțelegere a copilului.

Metodele sunt asemănătoare cu cele utilizate în cazul evaluării părintelui: observația, interviul cu părinții și copilul, administrarea unor probe psihologice adecvate vârstei copilului și obiectivelor evaluării. Sunt notate informații privind datele de identificare ale copilului, pregătirea școlară și/sau profesională, date despre structura familiei, dezvoltarea psihomotorie, antecedente patologice sau familiale, istoricul de abuz sau alte traume, motivul examinării. Psihologul urmărește următoarele aspecte: nivelul de dezvoltare, nivelul cognitiv, echilibrul proceselor afective și eventuala existență a unei tulburări ca reacție la divorț, calitatea relației cu părinții, alți adulți și cei de aceeași vârstă.

În cazul în care au existat acuze de violență intrafamilială sau rele tratamente față de copil, examinarea trebuie să aibă în vedere și identificarea posibilelor simptome care pot să apară la copilul abuzat/neglijat:

- acuze somatice: enurezis, encoprezis, anorexie, obezitate, cefalee, epigastralgii;
- depresie: scăderea stimei de sine, sentimente de vinovăție, ideatie suicidară;
- comportament auto sau heteroagresiv,
- simptome disociative – perioade de amnezie, neatenție, stări de transă, crize isterice;
- simptome anxioase: anxietate generalizată, fobii, insomnie, coșmaruri;
- comportamentul sexual: cunoștințe sexuale neadecvate vârstei sau preocuparea sexuală exagerată.

Evaluarea psihologică a părinților

Evaluarea psihologică a părinților este dispusă în unele cazuri de instanța de judecată. Instanța poate stabili ca obiectiv evaluarea relației fiecărui părinte cu copilul, a nivelului de dezvoltare intelectuală, a competențelor parentale, nivelului empatiei, identificarea unor tulburări psihice care ar putea afecta relația părintelui cu copilul sau capacitatea acestuia de a oferi îngrijire și educație corespunzătoare.

Testarea psihologică a părinților se realizează în cazul în care este solicitată expres de către instanță. În funcție de obiectivele evaluării, se aplică probe psihologice de personalitate, scale clinice, teste de inteligență, instrumente pentru evaluarea abilităților parentale. Este recomandat să se aplice aceleași probe ambilor părinți, chiar dacă doar unul dintre ei manifestă comportamente problematice. În cazul în care instanța a solicitat expres evaluarea părinților, aceștia vor fi invitați la evaluare în zile sau la ore diferite pentru a evita un eventual conflict și pentru a putea oferi fiecăruia timpul necesar pentru realizarea interviului și administrarea instrumentelor de evaluare, în medie 2-4 ore.

O atenție deosebită trebuie acordată tendinței părinților de a se prezenta într-o lumină mai bună sau de a denatura adevărul. Recomandăm utilizarea preponderent a instrumentelor de evaluare care includ scale de dezirabilitate socială sau de inconsistență.

Evaluarea relației părinte-copil

Înainte de programarea ședinței de evaluare a relației părinte-copil, evaluatorul informează părintele că trebuie să fie pregătit pentru aproximativ o oră în care să se implice într-o activitate cu copilul, de obicei în joc.

Pentru observarea relaționării părinte-copil este recomandat ca spațiul să fie dotat cu o oglindă unidirecțională, astfel cum sunt cele din cadrul unor centre de evaluare a copilului abuzat sau neglijat aparținând direcțiilor de protecție a copilului. Ședința poate fi înregistrată audio și/sau video, dacă psihologul a obținut consimțământul prealabil al subiecților evaluați.

Psihologul sugerează participanților la evaluare să se implice într-o activitate comună, care să le facă plăcere, să fie amuzantă. Copilul și părinții pot alege diferite jucării din cabinetul psihologic sau pot aduce propriile materiale. Nu este indicat să se folosească cărți de joc sau jocuri, deoarece necesită un nivel scăzut de relaționare și comunicare între subiecți. Evaluatorul apreciază dacă materialele alese sunt adecvate nivelului de dezvoltare a copilului.

Psihologul observă interacțiunea dintre părinte și copil, apropierea fizică, contactul emoțional, comunicarea verbală și non-verbală, reacțiile părintelui la comportamentul copilului, modelul educațional. Sunt notate comportamente cum ar fi: respectarea sau nerespectarea de către copil a instrucțiunilor jocului sau a cerințelor părintelui; comportamentele inadecvate ale copilului; comportamentele părintelui; contactul fizic dintre aceștia.

Vizita la domiciliu

Vizitele evaluatorului la domiciliul unuia dintre părinții copilului pot fi necesare în situația în care au fost făcute acuze de rele tratamente sau de comportament abuziv. Acestea se realizează rareori de psihologii care lucrează în mediul privat. În cazul specialiștilor din sistemul de protecție a copilului, vizitele la domiciliu se realizează pentru întocmirea anchetei psiho-sociale sau pentru monitorizarea familiei și a programului de legături personale cu copilul, conform legislației în vigoare. De menționat că specialiștii din cadrul direcțiilor generale de asistență socială și protecția copilului, aflați în exercitarea atribuțiilor de serviciu, beneficiază de dreptul de acces la domiciliul persoanelor fizice care au în îngrijire sau asigură protecția unui copil, în caz de nevoie putând solicita sprijinul organelor de poliție, conform art. 99 din legea 272/2004.

Obținerea de informații de la alte persoane

În situația în care psihologul consideră că datele obținute în urma interviului și evaluării subiecților și studierea documentelor puse la dispoziție nu sunt suficiente, confirmarea sau infirmarea acuzațiilor aduse de fiecare dintre părți se poate realiza prin obținerea de informații din surse colaterale, indicate de acestea. Acestea pot fi persoane care cunosc bine situația copilului sau/și a părintelui - membri ai familiei, bonă, educatoare, învățătoare, profesor, diriginte, medic de familie sau medic specialist, vecin, șef, coleg de serviciu etc.

Contactarea persoanelor indicate se poate face în urma obținerii consimțământului părților implicate în evaluare. Intervievarea acestora se poate face la cabinetul psihologic sau prin telefon, sau li se poate transmite o listă de întrebări despre situația familiei, la care să răspundă în scris.

Interviul final

Interviul final, de încheiere a evaluării, poate fi realizat separat cu fiecare dintre părinți, cu prezența ambilor părinți sau chiar și cu prezența copiilor, în funcție de caz. Rolul acestuia este de a clarifica ultimele detalii ale evaluării și de a prezenta constatările și concluziile psihologului, în cazurile în care evaluarea este solicitată de părinți. În cazul expertizelor judiciare, raportul este depus la instanța solicitantă, fiind interzisă comunicarea concluziilor către părți.

SECȚIUNEA 2. Instrumente utilizate în evaluare

În cadrul expertizei, psihologul utilizează o gamă variată de metode de evaluare psihologică: interviul clinic structurat sau semistrukturat, observația comportamentului, teste tip chestionar, probe proiective. Aceste instrumente sunt alese de către psiholog în funcție de obiectivele expertizei și de vârsta copilului evaluat. Tehnicile de evaluare trebuie adaptate vârstei copilului.

Testele psihologice administrate trebuie să fie adecvate scopului evaluării. Psihologul are libertatea și responsabilitatea de a selecta bateria de probe psihologice pe care o consideră potrivită în fiecare moment al evaluării, cu condiția ca aceste probe să fie circumscrise obiectivelor stabilite de către instanță sau celor convenite cu beneficiarul. Opțiunea pentru o anumită probă va fi explicată în raportul psihologic, unde vor fi prezentate descrierea testului și argumentul privind utilizarea sa în cazul de față. În cazul utilizării unor metode și tehnici de evaluare nestandardizate, psihologii sunt obligați să informeze și să obțină consimțământul prealabil al beneficiarului direct. În funcție de etapele evaluării, pot fi utilizate mai multe tipuri de instrumente.

Evaluarea psihologică a părinților, a competențelor parentale și a co-parentalității

Metodele utilizate în acest scop pot fi:

- Interviul cu părinții;
- Chestionare privind istoricul personal și parental;
- Lista acuzațiilor de rele tratamente;
- Grile de observație;
- Teste de personalitate;
- Teste care evidențiază existența simptomatologiei clinice;
- Teste proiective.

Obiectivele evaluării părinților în cadrul expertizei psihologice sunt, de cele mai multe ori, dispuse de către instanță sau formulate în mod explicit de către solicitant. În funcție de specificul cazului, putem avea următoarele tipuri de obiective:

- Identificarea prezenței unor patologii la nivelul personalității fiecărui părinte, care pot interfera cu exercitarea rolului parental;
- Evaluarea stării de sănătate fizică și psihică a părintelui, eventualul abuz de substanțe;
- Evaluarea atașamentului, a legăturilor afective existente între fiecare părinte și copil;
- Evaluarea capacității și disponibilității părintelui de a oferi copilului afecțiune;
- Evaluarea capacității și disponibilității părintelui de a satisface copilului nevoile materiale, de asistență medicală, de îngrijire sau educație;
- Evaluarea stilurilor parentale;
- Evaluarea stilului de co-parentalitate;
- Identificarea factorilor individuali care mențin problema și care sunt resursele fiecărui părinte în direcția rezolvării problemei.

Obiectivele evaluării parentale vor fi specificate clar la începutul raportului de expertiză, iar concluziile de la finalul raportului se vor referi la fiecare obiectiv stabilit inițial.

Evaluarea psihologică a copilului

Metodele utilizate în acest scop pot fi:

- Formularul de interviu;
- Grila de observație;
- Teste de personalitate;
- Teste care evidențiază existența simptomatologiei clinice;
- Teste proiective;
- Scale de dezvoltare.

Informații care se obțin din **interviul copilului**:

- Auto-prezentarea copilului;
- Percepția copilului asupra relațiilor cu membrii familiei;
- Percepția copilului asupra casei fiecărui părinte, incluzând structura și rutina;
- Percepția copilului asupra strategiilor de disciplinare și de impunere a limitelor ale fiecărui părinte;
- Percepția copilului asupra separării/divorțului;
- Ce i-a spus fiecare părinte despre separare/divorț;
- Percepția asupra propriului rol al copilului în separare/divorț;
- Viziunea asupra modului în care fiecare părinte a trecut prin separare/divorț;
- Percepții asupra modului în care separarea/divorțul a afectat relațiile copilului cu părinții, frații, cei apropiați, prietenii;
- Percepția asupra impactului pe care fiecare părinte îl are asupra vieții sociale a copilului;
- Sentimentul copilului asupra conflictului de loialitate;
- Sistemele de suport ale copilului (în cine are încredere - membrii familiei, profesori, prietenii; cum se simte în relație cu diferite persoane din familie);
- Dorințele copilului și preferințele privind custodia. În această secțiune se va urmări: dacă are informații care l-ar putea ajuta pe judecător să decidă ce este mai bine pentru el; ce crede copilul că ar putea să îl încânte în primul rând dacă ar fi să locuiască cu fiecare dintre părinți; care sunt cele mai importante trei dorințe pe care le are copilul; dacă i-ar plăcea o anume schimbare în calitatea timpului petrecut cu fiecare părinte.

În urma **observării copilului** (singur sau cu diferiți membri ai familiei), sunt surprinse următoarele aspecte:

- Dimensiunea comportamentală – nivelul de cooperare în relație cu psihologul și cu fiecare dintre părinți; reacția la limite și reguli; abilitățile de socializare și interacțiune;
- Dimensiunea fizică – modul în care este prezentat copilul, vestimentație, dezvoltare fizică, aparență generală;
- Dimensiunea emoțională – reacții emoționale în situația de evaluare, toleranța la frustrare și nivelul de impulsivitate, indicatori ai unei tulburări emoționale (facies și dispoziție depresive, semne de distres și anxietate), indicatori ai apropierii sau distanței emoționale în relație cu părinții;
- Dimensiunea cognitivă - calitățile atenției, percepției și memoriei, stadiul gândirii;
- Comunicarea (verbală și non-verbală) - claritatea vorbirii, organizarea, sintaxa, stilul de comunicare în relație cu fiecare părinte și în prezența ambilor, deschiderea față de evaluator, contactul vizual, mimica și gestica.

O atenție aparte în cadrul evaluării trebuie acordată **contextului de viață al copilului** și modului în care schimbarea acestui context poate afecta adaptarea copilului post-divorț. Se vor urmări:

- Activitățile copilului și adaptarea la școală, comunitate, vecini – măsura în care divorțul va presupune schimbarea domiciliului și a școlii;
- Schimbările care urmează să survină în universul familial – prezența locativă a bunicii, bonei, împărțirea spațiului locativ;
- Proximitatea celor două locuințe ale părinților și accesul fiecăruia dintre ei la instituțiile de educație pe care le frecventează copilul;

Psihologul va formula recomandări în sprijinul unei bune adaptări a copilului în urma divorțului, în funcție de schimbările care urmează să se producă în contextul său de viață.

Evaluarea psihologică a dinamicii relațiilor familiale

Metodele utilizate în acest scop pot fi:

- Formularul de interviu;
- Grila de observație a activităților și interacțiunilor din cadrul ședinței;
- Teste proiective.

Evaluarea psihologică a dinamicii relațiilor familiale se referă la evaluarea **gradului și tipului de funcționalitate** din cadrul sistemului familiei. Pe parcursul evaluării dinamicii relațiilor familiale, expertul psiholog urmărește următoarele obiective:

- Identificarea pattern-urilor disfuncționale de comunicare în cuplul de părinți, cu impact semnificativ în dinamica evolutivă a copilului.
- Identificarea posibilelor lipse ale unor reguli consistente și clare, granițele difuze.
- Identificarea conflictului de roluri, gradul de adecvare/inadecvare în asumarea rolurilor parentale.
- Dinamica familială, incluzând pattern-uri de violență familială și abuz asupra copilului.

De un interes deosebit este evaluarea **tipului de relații** care există între copil și fiecare dintre părinții săi. Următoarele aspecte pot oferi indicii cu privire la relația copilului cu părinții săi:

- Proximitatea fizică: comportamentul copilului de a căuta apropierea fizică față de unul dintre părinți, respingerea contactului fizic, poziționarea față de fiecare, evitarea sau căutarea contactului vizual;
- Controlul comportamentului: căutarea aprobării vizuale din partea părintelui, intervenția părintelui în dialogul copil-evaluator, îndemnul adresat copilului pentru a relata anumite evenimente, limitarea libertății de mișcare a copilului în interiorul cabinetului, cenzura comportamentelor libere;
- Relaționarea părinte-copil: implicarea părintelui în activitatea de joc a copilului, interes manifestat față de produsele activității acestuia, centrarea pe timpul petrecut cu copilul în detrimentul evocării în prezența psihologului a unor nemulțumiri legate de celălalt părinte, inițierea de activități, receptivitatea la solicitări;
- Caracteristicile comunicării: măsura în care copilul vorbește liber sau este inhibat în prezența părinților, naturalitatea în comunicarea cu părinții, agresivitatea verbală, culpabilizarea, reproșurile, libertatea în solicitarea de informații din partea părintelui.

Pentru identificarea **nivelului de atașament** între părinte și copil, se urmăresc o serie de comportamente și atitudini care pot oferi indicii cu privire la calitatea atașamentului părinte-copil, în timpul interviului:

- Grijă față de aspectele fizice ale copilului: atenția cu privire la confortul fizic (frig, cald, sete, foame), adecvarea vestimentară a copilului în raport de vârstă și condiții meteorologice, igiena copilului;
- Grijă față de aspectele emoționale ale copilului: atenție la modul în care situația familială afectează emoțional copilul, suportul emoțional oferit copilului pentru a integra sănătos separarea, evitarea de a oferi copilului informații de natură să îl afecteze, prezența constantă și necondiționată, chiar dacă acesta manifestă semne de respingere a părintelui;
- Indicatorii confortului emoțional în prezența părintelui: căutarea proximității fizice, solicitarea atenției în joc, afișarea spontană a emoțiilor, solicitări direct formulate către părinte, acordul sau refuzul de a participa la ședințe în absența părintelui și atitudinea părintelui față de acest refuz.

SECȚIUNEA 3. Raportul de expertiză

Evaluarea sau expertiza psihologică clinică se încheie cu un raport, care va fi prezentat, după caz, clientului/clientilor sau autorității care l-a solicitat.

Este recomandat ca în rapoartele evaluărilor pentru stabilirea autorității părintești și locuinței copilului psihologul să redea cuvintele exacte ale întrebărilor și răspunsurilor care indică comportamente parentale alienante sau de spălare a creierului, astfel încât cititorii să-și poată elabora propriile concluzii referitoare la informații. Raportul trebuie să rezume toate explicațiile posibile pentru toate observațiile realizate asupra înstrăinării sau alienării copilului și să explice modul în care diferite informații confirmă sau infirmă fiecare explicație.

Raportul psihologic va include următoarele șase secțiuni:

I. Informații despre client/clienti

I.1. Date factuale despre copil și părinți

I.2. Motivul trimiterii și persoana/instituția solicitantă

În prima secțiune sunt notate informații despre clientul sau clienții ce au fost evaluați. Sunt consemnate date precum numele, prenumele, data nașterii, vârsta, codul numeric personal, domiciliul, adresa la care locuiește în prezent. Este indicat să fie incluse informații privind familia clientului: starea civilă (căsătorit, necăsătorit, divorțat, cuplu consensual), membrii familiei, iar în cazul copiilor structura familiei (organizată, dezorganizată), dacă locuiește cu ambii părinți, doar cu unul dintre aceștia sau în familia extinsă, dacă este adoptat sau beneficiază de o măsură de protecție (asistent maternal profesionist, centru de plasament).

În continuare sunt consemnate antecedentele personale: boli somatice, tulburări psihice, toxicomanii. În cazul în care sunt depuse la dosar documente referitoare la starea de sănătate a clientului, se notează data și numărul acestora, unitatea emitentă și diagnosticul stabilit de medic. În același mod se notează concluziile evaluărilor psihologice anterioare. Se pot introduce informații privind eventualele traume suferite de client, separări sau mutări, pierderi (doliu), stresori recenți și eventualele probleme de încălcare a legii. Dacă este necesar, se poate face un scurt istoric al cazului, menționând aspectele relevante.

II. Obiectivul evaluării/expertizei

II.1. Obiectivul stabilit de către solicitant și obiectivele operaționale, care decurg din obiectivul general

În această secțiune se notează obiectivul/obiectivele evaluării sau expertizei, la solicitarea clientului sau a unei autorități. Acestea pot fi generale (ex: evaluarea stării de sănătate psihică) sau specifice (ex: evaluarea copilului și familiei pentru stabilirea domiciliului și timpului de vizitare). Dacă

solicitarea a fost făcută de o autoritate (Instanță, Parchet, Poliție), se notează numărul și data documentului și instituția emitentă.

III. Descrierea succintă a componentelor psihologice

III.1. Programul ședințelor (date, participanți)

III.2. Metode și tehnici psihologice utilizate

III.3. Descrierea probelor și a instrumentelor utilizate

Sunt notate datele la care clientul/clientii au fost prezenți în cabinetul psihologic, eventual descrierea pe scurt a activităților realizate în ședința respectivă. În cazul în care clientul este minor, se notează persoana care l-a însoțit la evaluare.

În aceeași secțiune apar informații privind documentele ce au fost depuse de clienți pentru a fi studiate de examinator: sentințe judecătorești, documente medicale, evaluări psihologice, corespondență, documente întocmite de diverse instituții etc. Se notează titlul documentului, numărul (dacă e cazul) și data, persoana sau instituția emitentă.

În continuare este prezentată metodologia evaluării sau expertizei psihologice și instrumentele psihologice utilizate. La copii, neputând discuta despre personalitate, sugerăm înlocuirea acestui nivel cu cel de dezvoltare. Pentru fiecare dintre aceste niveluri notăm care au fost aspectele evaluate și metodele utilizate.

Este necesară includerea unei descrieri pe scurt a instrumentelor utilizate - chestionare, teste, interviuri, formulare - astfel încât persoanele cărora li se adresează raportul, chiar dacă nu sunt de specialitate, să își poată face o idee asupra metodelor folosite. Prezentarea metodologiei va include referințele bibliografice ale fiecărui instrument și va preciza dacă a fost utilizat un instrument dezvoltat de către psihologul evaluator.

III.4. . Detalierea procedurii de evaluare și a rezultatelor obținute

- Istoricul de caz și date obținute din interviuri, chestionare privind istoricul parental și listele acuzațiilor de rele tratamente;
- Evaluarea psihologică a copilului – starea psihică la momentul evaluării, informații obținute în urma interviului și a probelor psihologice aplicate, inclusiv scorurile obținute la teste;
- Evaluarea relației copil-mamă;
- Evaluarea relației copil-tată;
- Evaluarea relației copil-părinți;
- Evaluarea psihologică a părinților, a competențelor și a stilului parental (după caz).

IV. Concluzii/răspuns la obiectivele solicitate

În continuare se vor prezenta concluziile propriu-zise. Concluziile vor urmări și vor răspunde la fiecare dintre obiectivele stabilite la începutul evaluării sau expertizei psihologice. În orice caz, această secțiune ar trebui să includă o serie de concluzii cu privire la:

- Funcționarea socială și emoțională a părinților;
- Funcționarea socială și emoțională a copilului;
- Nevoile specifice de dezvoltare ale copilului și disponibilitatea fiecărui părinte în privința satisfacerii acestora;
- Natura relației părinte-copil și atașamentul copilului în relație cu fiecare părinte;
- Natura relației dintre părinți, în special abilitatea de co-parentalitate.

V. Recomandări

Ultima secțiune a raportului de evaluare sau expertiză psihologică include recomandări aflate în relație atât cu obiectivele solicitate, cât și cu concluziile menționate. În situația în care psihologul examinator observă aspecte importante privind clientul evaluării, de exemplu referitoare la unele tulburări psihice sau nevoi speciale de îngrijire, este recomandat să le noteze în această rubrică, chiar dacă nu se referă strict la obiectivul solicitat.

Raportul trebuie să primească un număr, să fie datat, semnat, parafat și ștampilat, iar în final se va aplica în partea din dreapta sus a primei pagini timbrul, conform normelor profesionale aflate în vigoare.

RECOMANDĂRI PRIVIND EVALUAREA ȘI EXPERTIZA PSIHOLOGICĂ ÎN CAZURI DE DIVORȚ

1. Recomandări privind aspectele legale, etice și deontologice

- 1.1. Scopul evaluării/expertizei psihologice în procesele de stabilire a autorității părintești și locuinței copilului este de a veni în sprijinul interesului psihologic superior al copilului.
- 1.2. Binele copilului este prioritar, iar problematicile care țin de părinți sunt secundare în procesul de evaluare.
- 1.3. În procesul de evaluare/expertiză, psihologul răspunde obiectivelor stabilite de instanța de judecată; În cazul în care solicitarea vine din partea părinților, psihologul contribuie la formularea obiectivelor în termeni pertinenti.
- 1.4. Este necesar ca psihologul care realizează expertize psihologice în procesele de stabilire a autorității părintești și locuinței copilului să consulte și să aibă cunoștință despre existența dispozițiilor legale în domeniu.
- 1.5. Psihologul va informa clienții cu privire la limitele confidențialității impuse de obligațiile legale.
- 1.6. În cazul evaluării copilului minor la cererea aparținătorului, psihologul trebuie să obțină acordul și consimțământul pentru evaluarea sau asistența psihologică de la cel puțin unul dintre reprezentanții legali ai acestuia; Consimțământul prealabil nu este necesar în situații de urgență, sau când evaluarea este solicitată de instanță, în acest caz instanța suplinind acordul parental.
- 1.7. În cazul în care evaluarea psihologică a copilului minor a fost realizată numai în prezența unui singur părinte, psihologul va menționa în raportul eliberat imposibilitatea evaluării psihologice a relației acestuia cu celălalt părinte.
- 1.8. În realizarea expertizelor psihologice, psihologul va evita pe cât posibil relațiile multiple, adică relațiile în care îndeplinesc simultan mai multe roluri în relație cu clienții și conflictul de interese.
- 1.9. Psihologul va depune toate eforturile necesare pentru a dobândi și a menține competențele necesare realizării de expertize psihologice.
- 1.10. Psihologul va depune toate eforturile pentru a funcționa ca evaluator imparțial.
- 1.11. Psihologul va depune toate eforturile pentru a dezvolta practici de evaluare informate cultural, nediscriminatorii.

2. Recomandări privind pregătirea evaluării

- 2.1. Psihologul va clarifica obiectivul stabilit de instanță sau solicitat de către beneficiari în termeni măsurabili și realizabili și va dezvolta obiective de evaluare specifice circumscrise celui general.
- 2.2. Psihologul va informa ambii părinți cu privire la procedura de evaluare; Ședința de informare se va derula cu ambii părinți în același timp, iar în cazul în care acest lucru nu este posibil din cauza unui nivel foarte ridicat de conflict între ei, vor fi chemați pe rând, în funcție de disponibilitate, sau se va trage la sorți ordinea prezenței.
- 2.3. În cadrul ședinței de informare, se va încheia câte un contract cu fiecare dintre părți stabilind prețul evaluării, termenele și, dacă este cazul, modul de plată; Tot atunci, li se vor aduce la cunoștință limitele confidențialității prin semnarea unui acord de consimțământ și prelucrare a datelor cu caracter personal.
- 2.4. În cadrul ședinței de informare se va stabili calendarul întâlnirilor și componența acestora.
- 2.5. Obținerea consimțământului nu este necesară în cazul în care evaluarea este dispusă de instanță; În cazul în care unul dintre părinți invocă motive pentru care nu poate participa sau nu poate prezenta copilul la ședințele de evaluare, psihologul va aduce la cunoștința instanței această stare de fapt și va aștepta decizia acesteia.
- 2.6. Înainte de începerea evaluării, psihologul va solicita fiecăreia dintre părți să aducă sau să trimită documentele pe care le consideră importante pentru evaluare.

3. Recomandări privind realizarea evaluării

- 3.1. În demersul de a răspunde obiectivelor expertizei, psihologul va depune toate eforturile pentru se asigura că numărul și componența ședințelor sunt suficiente pentru a formula concluzii documentate și adecvate.
- 3.2. Psihologul va clarifica în prima ședință cu copilul, pe înțelesul său, scopul evaluării și procedura de evaluare (la ce fel de ședințe va participa copilul).
- 3.3. Instrumentele de evaluare psihologică vor fi alese de către psiholog în funcție de obiectivele expertizei și de vârsta copilului evaluat.
- 3.4. Psihologul va utiliza teste și alte instrumente de evaluare care sunt adecvate din punctul de vedere al caracteristicilor psihometrice pentru dimensiunile evaluate.
- 3.5. Opțiunea pentru o anumită probă va fi explicată în raportul psihologic, unde vor fi prezentate descrierea testului și argumentul privind utilizarea sa în cazul de față.
- 3.6. Psihologul va investiga acuzele de rele tratamente asupra părintelui sau asupra copilului, pe care fiecare dintre părți le face pe parcursul procesului de evaluare.

3.7. Psihologul va solicita acordul scris al părților pentru a consulta și opiniile altor persoane din anturajul copilului (educator, învățător, profesor, membrii familiei extinse).

4. Recomandări privind redactarea raportului

4.1. Evaluarea sau expertiza psihologică clinică se încheie cu un raport, care va fi prezentat, după caz, clientului/clientilor sau autorității care l-a solicitat.

4.2. Raportul de evaluare/expertiză psihologică va fi formulat în termeni clari și inteligibili pentru toate părțile implicate.

4.3. Prima secțiune a raportului va cuprinde informații despre beneficiar/beneficiari constând în date factuale, motivul trimiterii și persoana/ instituția solicitantă.

4.4. În a doua secțiune a raportului se va detalia obiectivul general stabilit de solicitant și obiectivele specifice ale evaluării.

4.5. În a treia secțiune a raportului se va nota programul ședințelor și se vor descrie probele și instrumentele utilizate în expertiză; Psihologul va menționa explicit în raport constructele care au fost măsurate și instrumentele utilizate în măsurarea fiecăruia; Prezentarea metodologiei va include referințele bibliografice ale fiecărui instrument și va preciza dacă a fost utilizat un instrument dezvoltat de către psihologul evaluator.

4.6. Psihologul va prezenta istoricul de caz, procedura de evaluare și rezultatele obținute; pentru fiecare dimensiune evaluată psihologul va prezenta scorurile obținute la probele aplicate și interpretarea acestora; în cazul utilizării unor grile de observație, se vor nota indicatorii comportamentali care permit formularea unor concluzii.

4.7. În a patra secțiune a raportului vor fi prezentate concluziile evaluării, care vor urmări și vor răspunde la fiecare dintre obiectivele stabilite la începutul evaluării sau expertizei psihologice.

4.8. A cincea secțiune a raportului va include recomandări aflate în relație atât cu obiectivele, cât și cu concluziile menționate.

4.9. În formularea recomandărilor, psihologul va ține cont de interesul superior al copilului.

4.10. Raportul de evaluare/expertiză va primi un număr, va fi datat, ștampilat și semnat de către psihologul evaluator și i se va aplica un timbru profesional în partea din dreapta sus a primei pagini, conform normelor în vigoare.

4.11. Dosarul conținând notițele ședințelor, instrumentele utilizate și eventualele înregistrări va fi păstrat în condiții de siguranță până la limita prevăzută legal, după care vor fi distruse.

Bibliografie

- American Psychological Association (2010). Guidelines for Child Custody Evaluations in Family. [<https://www.apa.org/practice/guidelines/child-custody.pdf>]
- Colegiul Psihologilor din România (2019). Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică. [www.alegericpr.ro]
- European Federation of Psychologists' Associations (2009). The European psychologist in forensic work and as expert witness. Recommendations for an ethical practice. [<http://ethics.efpa.eu/efpa-guidelines>]
- Luca, C., & Pivniceru, A. (2016). Interesul superior al copilului. Expertiza psihologică în caz de separarea/divorțul părinților. București: Hamangiu.
- Melton G. B., Petrila, J., Poythress, N. G., Slobogin, C., Lyons Jr., P. M., & Otto., R. K. (2007). Psychological Evaluations for the Courts: A Handbook for Mental Health Professionals and Lawyers. New York: Guilford Press.
- Pickar, D.B., & Kaufman, R.L. (2013). The Child Custody Evaluation Report: Toward an Integrated Model of Practice. *Journal of Child Custody*, 10(1), 17-53.
- Rohrbaugh, J. B. (2008). A Comprehensive Guide to Child Custody Evaluations: Mental Health and Legal Perspectives. New York: Springer.
- Veleanovici, A., & Dumitriu, G. (2015). Evaluare, expertiză, intervenție psihologică în situații de divorț. București: Expert Psy.
- Veleanovici, A., (coord: Enea, V., Dafinoiu, I.) (2017). Evaluarea psihologică. Manualul psihologului clinician: cap. Evaluarea psihologică în situații de divorț. București: Polirom;
- Visu-Petra, G, Buta, M., & Visu-Petra, L (2016), Psihologia copilului în context judiciar. Cluj-Napoca: ASCR.
- Vladislav, E. O. (2015). Ghid aplicativ de evaluare clinică a copiilor și adolescenților. București: SPER.

